До разової спеціалізованої вченої ради
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
кандидата юридичних наук, доцента Похиленко Ірини Сергіївни
на дисертацію Петрова Олександра Олександровича
«Господарсько-правове регулювання авіаційної діяльності»
подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку світової економіки та ствердження європейської моделі економіки в Україні значення авіаційної діяльності охоплює широкий спектр економічних, соціальних, науково-технічних і стратегічних аспектів. Цей вид господарської діяльності пов'язаний із цивільною авіацією та виконує роль глобальної складової транспортної системи нашої держави. Вона передусім забезпечує найшвидший спосіб переміщення, що є особливо актуальним, оскільки забезпечується функціонування ефективного сполучення між країнами та регіонами, розвиток міжрегіональних і навіть міжконтинентальних зв'язків. Особливо слід наголосити на тому, що цивільна авіація сприяє залученню іноземних інвестицій та інтеграції національної економіки у світовий економічний простір.

Здійснення авіаційної діяльності має соціальний аспект і стратегічне значення для держави. Вона відіграє важливу роль у забезпеченні гуманітарних місій, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, проведенні евакуації, доставці гуманітарної допомоги тощо. Здійснення цього виду господарської діяльності пов'язується із реалізацією заходів національної безпеки, забезпеченням функціонування системи організації повітряного руху, стабільним розвитком авіаційної інфраструктури, зміцненням міжнародних зв'язків нашої держави тощо. На окрему увагу заслуговують питання науково-технічного прогресу, оскільки розвиток цієї підгалузі пов'язаний із

КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Вх. № 287-412
«20» 05 2026 р.

впровадженням інновацій у сфері інженерії, інформаційних технологій, екології. Розвиток цивільної авіації позитивно впливає на міжнародний імідж нашої держави та її конкурентоспроможність на світовій арені.

На сьогодні внаслідок бойових дій на території України повітряний простір України закритий для польотів цивільної авіації, функціонують підрозділи Об'єднаної цивільно-військової системи організації повітряного руху. Разом з тим, Національною транспортною стратегією України на період до 2030 року, яка схвалена Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2024 р. № 1550, передбачено комплекс важливих перспективних заходів, спрямованих на відновлення авіасполучення та розширення мережі міжнародних повітряних сполучень, забезпечення поступового збільшення пасажиропотоку через аеропорти України, забезпечення відповідності інфраструктури аеропортів та аеронавігаційної системи стандартам та рекомендованій практиці Міжнародної організації цивільної авіації (International Civil Aviation Organization, ICAO) та вимогам acquis ЄС у сфері авіації, пристосування модернізованої інфраструктури аеропортів до прийому новітніх типів повітряних суден, тощо. Цілеспрямованими є заходи зі створення спільного авіаційного простору між Україною та державами - членами ЄС відповідно до передбачених Угодою між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони, про спільний авіаційний простір, ратифікованою Законом України від 17 лютого 2022 р. № 2067-IX. В Стратегії наголошується на тому, що поступове створення спільного авіаційного простору між Україною та ЄС має ґрунтуватися на ідентичних правилах у сфері безпеки польотів, авіаційної безпеки, організації повітряного руху, захисту навколишнього природного середовища, захисту прав споживачів, систем комп'ютерного бронювання, офіційній державній статистичній інформації, а також відповідати правилам стосовно соціальних основ та функціонувати на засадах вільного доступу до ринку авіаперевезень та на рівних умовах конкуренції. Відтак, відновлення авіасполучення слід розглядати як важливий чинник економічного

відновлення України, інтеграції до ЄС та підвищення рівня добробуту населення.

Повноцінна інтеграція національної транспортної системи до європейської неможлива без гармонізації нормативно-правових та організаційних складових функціонування підгалузі цивільної авіації України з такими ж складовими в країнах ЄС, а також повного виконання Україною зобов'язань у галузі транспорту, які взяті нею за міжнародними договорами. Особливо важливим є виконання вимог acquis ЄС в частині спрощення доступу до ринку транспортних послуг та лібералізації тарифної політики. Відтак, питання про змістовне вдосконалення та осучаснення законодавства України, що регулює авіаційну діяльність, потребують окремої уваги з боку науковців-правників.

Викладене вище підтверджує обґрунтованість вибору теми дисертаційного дослідження та її актуальність.

Виконання здобувачем поставленого наукового завдання та оволодіння методологією наукової діяльності. Об'єктом дослідження у дисертації є суспільні відносини, у сфері цивільної авіації, що виникають у зв'язку із організацією та здійсненням авіаційної діяльності. Предметом дослідження є правове регулювання авіаційної діяльності.

Мета представленого дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю розробки теоретичних положень щодо господарсько-правового регулювання авіаційної діяльності, а також розробки пропозицій з удосконалення чинного законодавства, що регулює вказані правовідносини. У зв'язку з цим, автором були поставлені такі наукові завдання:

- визначити соціально-економічну роль авіаційної діяльності;

- обгрунтувати поняття авіаційної діяльності з позицій господарського права та визначити спеціальні ознаки авіаційної діяльності;

- виокремити основні види авіаційної діяльності;

- обгрунтувати поняття «суб`єкти авіаційної діяльності», встановити характер співвідношення з поняттями «експлуатант», «авіаперевізник», «суб'єкти господарювання»;

- встановити особливості ліцензування та сертифікації авіаційної діяльності;

- сформулювати теоретичні положення, що визначають правовий режим повітряних суден;

- дослідити правовий режим аеродромів та аеропортів як об'єктів інфраструктури повітряного транспорту;

- обгрунтувати поняття законодавства про авіаційну діяльність та виокремити його ознаки;

- визначити правову природу Авіаційних правил України;

- визначити основні положення acquis communautaire та Угоди про спільний авіаційний простір, що потребують імплементації у законодавство України.

Структура дисертації обумовлена поставленими науковими завданнями та відповідає внутрішньому логічному зв'язку етапів дослідження, складається із анотації, вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 277 сторінок, з них основного тексту – 229 сторінок. Список використаних джерел налічує 224 найменування. Всі розділи та підрозділи роботи за своїм змістом є взаємопов'язаними та взаємоузгодженими, а також засвідчують те, що автору вдалося вирішити наукові завдання і досягти поставленої мети наукового дослідження.

Зміст дисертації дає підстави стверджувати, що її автор використовував різні загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання, застосування яких зумовлене об'єктом дослідження. Застосування формально-логічного методу дозволило з'ясувати фактичний стан регулювання авіаційної діяльності, визначити особливості правового регулювання, дослідити нормативні акти ЄС та здійснити аналіз судової практики. Системно-структурний метод застосовано автором для визначення авіаційної діяльності з огляду на зв'язок з поняттям авіації, особливості розмежування цивільної та державної авіації, загальносистемне значення понять «господарська діяльність» і «транспортна діяльність». Цей метод автор також

використовував для виокремлення видів авіаційної діяльності, визначення системи законодавства про авіаційну діяльність, для здійснення ряду класифікацій (суб'єктів авіаційної діяльності, повітряних суден), а також для виокремлення спеціальних ознак законодавства про авіаційну діяльність. Порівняльно-правовий метод використовувався в дисертації для порівняння регулятивних підходів до врегулювання авіаційної діяльності в Україні, згідно законодавства зарубіжних країн та міжнародно-правових документів з метою виявлення напрямів вдосконалення законодавства України з питань авіаційної діяльності та його гармонізації з актами ЄС. Метод аналізу застосовано автором для визначення окремих правових аспектів використання повітряних суден, аеродромів та аеропортів; метод синтезу – для з'ясування загальних правових особливостей ліцензування і сертифікації авіаційної діяльності. Зокрема, на підставі методу синтезу автором було сформульовано положення, які дозволяють визначити поняття «експлуатація повітряного судна», встановити особливості правового режиму повітряних суден, аеродромів (аеропортів), тощо. Автором вдало імплементовані у дослідження й інші методи наукового пізнання.

Обґрунтованість і достовірність результатів дослідження. Структура дисертації Петрова О.О. відповідає поставленій меті та завданням дослідження. У дисертації матеріал викладено системно та логічно. Ведення наукової дискусії відзначається поміркованою коректністю і аргументованістю. Під час доведення власної позиції автор дотримується засад академічної етики та доброчесності. Фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Анотацію подано у дисертації українською та англійською мовами. Зміст анотації засвідчує її відповідність основним положенням, які викладено в дисертації.

Викладення результатів здійснено на належному науковому рівні. Наукові положення та результати дослідження аргументовані, мають підґрунтям загальні здобутки науки господарського права, базуються на розробках окремих питань транспортного права.

Обґрунтованість та достовірність підготовлених висновків та рекомендацій досягається за рахунок дослідження автором значної кількості літературних та нормативно-правових джерел, аналізі законодавства України та ЄС, судової практики.

Обґрунтованість сформульованих дисертантом висновків і пропозицій підтверджується фактом публікації наукових робіт за темою дисертації, апробацією результатів дослідження на науково-практичних конференціях. Основні положення та результати дисертації викладено у 9 наукових працях, серед яких наукові статті, матеріали/тези доповідей на конференціях.

Достовірність результатів дисертації підтверджується також тим, що вона виконана відповідно до бюджетних науково-дослідних тем Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка: «Удосконалення нормативно-правового забезпечення сталого правосуддя у світлі євроінтеграційних прагнень України» (0124U003063) на 2024 – 2029 роки та «Правове забезпечення сталого розвитку економіки України в умовах євроінтеграції» (0124U003297) на 2024 – 2029 роки. Тема дисертаційного дослідження відповідає проблематиці наукових досліджень кафедри економічного права та економічного судочинства.

Новизна результатів наукового дослідження. Дисертація Петрова О.О. є першим комплексним дослідженням в науці господарського права, що розкриває проблематику правового забезпечення функціонування повітряного транспорту на сучасному етапі розвитку економіки відповідно до законодавчого регулювання в Україні, а також з урахуванням досвіду регулювання в інших країнах та ЄС. Відповідно до поставленої мети, завдань та об'єкта дослідження предметом дослідження було обрано господарсько-правове регулювання авіаційної діяльності. Комплексний підхід надав можливість дисертанту досягти виконання завдань дослідження, дійти системних висновків та запропонувати нові положення, які мають важливе значення для вдосконалення законодавства, що регулює різні види авіаційної діяльності.

Дисертантом отримані наукові результати, що відповідають критеріям новизни і заслуговують на підтримку.

Дисертація Петрова О.О. є цілісною системою наукових поглядів та розробленої правової теорії з питань регулювання авіаційної діяльності, що є основою для формування нового правового інституту – інституту повітряного права. Автором вдало застосовано структурний підхід до розв'язання поставлених у дисертації завдань, який дозволив з правових позицій дослідити у взаємозв'язку категорії «економічна система», «транспортна система», «повітряний транспорт», «використання повітряного простору», «авіація», «цивільна авіація», «авіаційна діяльність» тощо. Представлену дисертацію можна вважати першим кроком до формування нового «господарсько-правового стереотипу» повітряного права, відповідно до якого надважливими є такі висновки: по-перше, поняття авіаційної діяльності та вищенаведені взаємопов'язані з цим категорії у повітряному праві мають свій правовий фундамент – поняття господарської діяльності; по-друге, теоретичний аналіз положень дисертації дозволяє стверджувати, що до цього часу загальноприйняте і у своїй більшості аргументоване представниками науки цивільного права поняття авіаційної діяльності виходить за межі категорій «перевезення» та «договір перевезення». Вважаю доведеним у дисертації та цінним висновок про те, що поняття авіаційної діяльності системно увібрало різні види господарської діяльності.

З теоретичної точки зору вирішено важливе наукове завдання щодо з'ясування спеціальних ознак законодавства про авіаційну діяльність, цінність якого полягає в тому, що вперше виокремлено ознаку систематизації підзаконних нормативних актів. Слід зауважити, що це є наукова спроба дослідити особливості системи підзаконних нормативно-правових актів у складі системи законодавства як системи вищого рівня застосовуючи знання загальної теорії права та господарського права. В дисертації обґрунтовано: по-перше, висновок про те, що систематизація - це система підзаконних нормативних актів, задля якої характерними є однорідність сфери суспільних відносин, взаємопов'язаність та упорядкованість підзаконних нормативних актів; по-друге, висновок про те, що систематизація підзаконних нормативно-

правових актів не є формою систематизації законодавства, яка є загальноприйнятою в теорії права, оскільки на думку автора є окремим видом правотворчої діяльності.

Слід підтримати зусилля автора щодо формування власної наукової позиції, спрямованої на з'ясування правової природи Авіаційних правил України. В дисертаціях та спеціальній літературі з питань транспортного права наведено чимало висновків щодо поняття та ознак транспортного законодавства, його місця в системі права, сформульовані окремі положення щодо основних інститутів транспортного права. Однак, лише загалом згадуються Авіаційні правила України, зокрема, у контексті регулювання конкретних видів відносин або включення до системи нормативних актів, які становлять певний інститут законодавства. Вважаю теоретично цінними висновки автора щодо ознак Авіаційних правил України, які роблять їх відмінними від інших підзаконних нормативно-правових актів: по-перше, цілком слушним є висновок про те, що згідно з формою, Авіаційні правила України – це не один підзаконний нормативний акт, а система підзаконних нормативних актів; по-друге, в дисертації доведено висновок про те, що зміст Авіаційних правил України обумовлений предметом регулювання, окремим видом суспільних відносин – організація та здійснення авіаційної діяльності, сферою цивільної авіації; по-третє, автор справедливо звертає увагу на те, що назва «Авіаційні правила України» носить виключно узагальнюваний характер для всіх підзаконних нормативних актів, які входять до цієї системи, оскільки кожний підзаконний нормативний акт має свою окрему назву.

Дисертантом глибинно висвітлено питання про розмежування різних категорій і понять, що змістовно стосуються аеропортової діяльності у системі координат «об'єкт відносин – суб'єкт відносин». Зокрема, вперше доведено про необхідність закріплення у Повітряному кодексі України поняття «аеродромні об'єкти». Автор пропонує визначення категорії «аеродромні об'єкти», аргументує положення про її системоутворюючу роль; розмежовує поняття «аеродром», «аеропорт», «аеродромні об'єкти»; з'ясовує питання про

ознаки аеродромних об'єктів (майнова ознака, компетенційна, мета використання, особливості місцезнаходження). В дисертації обґрунтовано теоретичне розмежування понять «власник аеродрому» та «експлуатант аеродрому», а також сформульовані положення щодо доцільності використання у нормативних актах понять «власник об'єкта інфраструктури» та «оператор об'єкта інфраструктури».

В дисертації отримало окремого висвітлення та теоретичної розробки питання про суб'єктів авіаційної діяльності. Автор з позицій науки господарського права обґрунтував поняття суб'єктів авіаційної діяльності; з'ясував відмінності розмежування понять «експлуатант», «суб'єкти авіаційної діяльності», «суб'єкти господарювання». Вважаємо достатньо аргументованими в дисертації: розмежування понять «суб'єкти авіаційної діяльності» і «авіаперевізник»; критерії поділу суб'єктів авіаційної діяльності, а також суб'єктів наземного обслуговування; висновок про те, що суб'єкти авіаційної діяльності можуть бути страхувальниками, тобто стороною договору страхування й водночас споживачами послуг, які надає страховик. Застосування методу системного аналізу дозволило автору з'ясувати окремі особливості правового статусу суб'єктів, які здійснюють авіаційні роботи; а також зробити висновок про правову природу авіаційних робіт як різновиду авіаційної діяльності.

Дисертація Петрова О.О. містить й інші, не менш цікаві наукові положення, які визначають новизну наукового дослідження. В цілому автором досягнуто мети дослідження, запропоновано власну концепцію господарсько-правового регулювання авіаційної діяльності, напрацьовано проєкти нормативних актів, які носять характер пропозицій, спрямованих на вдосконалення законодавства та свідчать про практичну складову дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Проведене Петровим О.О. дослідження характеризується різноплановими науковими положеннями, аналізом судової практики, теоретичними висновками та пропозиціями щодо вдосконалення законодавства.

Поряд із наведеними вище позитивними характеристиками дисертаційної роботи, деякі її положення потребують додаткової аргументації, уточнення, конкретизації. Окремі твердження і висновки можуть бути предметом наукової дискусії при захисті дисертації.

1. З огляду на об'єкт та предмет дослідження в дисертаційній роботі приділено увагу окремим питанням сертифікації авіаційної діяльності. Відтак, автор стверджує, що сертифікація авіаційної діяльності здійснюється в передбаченому законодавством порядку, здійснює таку сертифікацію Державіаслужба України, задля цього вона наділена спеціальною галузевою компетенцією. На думку автора, відрізняється мета сертифікації авіаційної діяльності, яка полягає в державному регулюванні господарсько-правових відносин у сфері цивільної авіації. Автор вважає, що наявні певні відмінності в галузевій ознаці сертифікації, оскільки галузева спрямованість сертифікації авіаційної діяльності відрізняється від сертифікаційних транспортних процедур, саме тим, що вона спрямована на регулювання господарських відносин в цивільній авіації і має відношення лише до повітряного транспорту. (стор.120)

На нашу думку, цей висновок потребує додаткової аргументації з огляду на таке. В науці господарського права науковцями з питань транспортного права, розроблена категорія «дозвільні транспортні процедури», зокрема з'ясовано одну з основних ознак – галузеву спрямованість, доведено правову природу сертифікаційних транспортних процедур як виду дозвільних транспортних процедур з огляду на дозвільну, контрольну та охоронну функції. Відтак, дисертанту потрібно з'ясувати: (а) чи не йде мова про однаковий зміст галузевої ознаки сертифікації; (б) чи є сертифікація авіаційної діяльності окремим видом сертифікаційних транспортних процедур.

2. Звертаючись до питання про правовий режим повітряних суден, дисертант наголошує на тому, що цивільні повітряні судна є видами транспортних засобів, що за своїм цільовим призначенням належать до повітряного транспорту. Дисертант вважає, що визначення правового режиму

повітряних суден зобов'язує звернути увагу на такі положення: по-перше, мова йде про об'єкт правовідносин і визначальною для цього є поняття «речі», яке наведено у Цивільному кодексі України; по-друге, повітряне судно використовується суб'єктами авіаційної діяльності у сфері цивільної авіації; по-третє, повітряне судно можна розглядати як транспортний засіб у складі майна суб'єктів авіаційної діяльності, а також як об'єкт транспортної інфраструктури в цілому. (с. 130-131)

На нашу думку, у контексті перспективи рекодифікації цивільного законодавства може постати питання про доповнення Цивільного кодексу України нормами, присвяченими питанням цифрових технологій, правового режиму штучного інтелекту, що потребує переосмислення окремих питань використання транспортних засобів. Також звернути увагу на те, що в науці цивільного права вже знайшов підтримки науковий підхід, згідно з яким обґрунтовується необхідність визнання безпілотних транспортних засобів на базі штучного інтелекту як особливих об'єктів цивільних прав із специфічним правовим режимом, що відрізняється від традиційних транспортних засобів. Відтак, постає питання про обов'язкову відповідність всіх видів повітряних суден критерію льотної придатності, що сьогодні підтверджується видачею сертифікату льотної придатності та подальшу перспективу правового регулювання цього питання.

3. В дисертації акцентовано увагу на важливу роль та значення Угоди між Україною та Європейським Союзом про спільний авіаційний простір (далі – Угода про САП). Зокрема, наголошується на тому, що розподіл слотів в аеропортах є одним із ключових механізмів гарантування реального доступу до авіаційної інфраструктури: саме через систему слотів визначається, які перевізники і в яких часових інтервалах можуть здійснювати зльоти та посадки, а отже - хто має фактичну можливість обслуговувати маршрути, конкурувати на ринку.(с. 211-212) Особливо слід наголосити на тому, що п. 6 ст. 21 Угоди про САП передбачено, що розподіл слотів в аеропортах повинен здійснюватися незалежно, прозоро, недискримінаційно та своєчасно. Відтак

постає питання про перспективу запровадження розподілу слотів в аеропортах України на принципах незалежності, прозорості, своєчасності і недискримінаційності, а також закріплення наведених принципів розподілу слотів в нормативних актах України.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дослідження. Теоретичне і практичне значення дисертаційної роботи полягає у системному дослідженні проблематики господарсько-правового регулювання авіаційної діяльності та розробці пропозицій з удосконалення законодавства України у даній сфері.

Внесок дисертанта в науку господарського права полягає у формулюванні нових теоретичних положень, уточненні окремих господарсько-правових категорій, формулюванні рекомендацій для правозастосовної практики та пропозицій щодо удосконалення господарського законодавства.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що викладені у ній висновки і пропозиції можуть використані:

у законотворчій діяльності під час внесення змін та доповнень до законів, а також до підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють відносини з організації та здійснення авіаційної діяльності;

у правозастосовній діяльності – суб'єктами господарювання, предметом діяльності яких авіаційна діяльність;

у судовій практиці – для вирішення спорів, сторонами яких є учасники відносин у сфері цивільної авіації;

у науково-дослідницькій роботі – для подальших досліджень питань функціонування повітряного транспорту та розвитку його інфраструктури;

у ході викладання навчальних дисциплін, а також підготовки підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій для студентів закладів вищої освіти.

Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях. Кількість та обсяг публікацій за темою дисертації відповідає встановленим вимогам.

Основні наукові положення, висновки та рекомендації, наведені у

дисертаційному дослідженні, відображені у 9 наукових працях, які опубліковано у вітчизняних наукових виданнях, що включені до переліку фахових видань категорії «Б». Також результати дисертаційного дослідження оприлюднено на 6 конференціях.

Опубліковані праці з достатньою повнотою відображають результати дисертаційного дослідження, не суперечать положенням, що становлять наукову новизну дисертації та засвідчують апробацію результатів дослідження.

Загальний висновок. Дисертація є завершеною кваліфікаційною науковою працею, містить нові обґрунтовані результати теоретичного і практичного значення, що мають важливе значення для галузі знань 08 «Право» та спеціальності 081 «Право», а також свідчить про особистий внесок здобувача у розвиток науки господарського права.

Дисертація Петрова Олександра Олександровича на тему: «Господарсько-правове регулювання авіаційної діяльності» відповідає вимогам пунктів 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 та іншого чинного законодавства, а її автор, Петров Олександр Олександрович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» у галузі знань 08 «Право».

Офіційний опонент:
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права та публічного управління
Київського національного університету
будівництва і архітектури **Ірина ПОХИЛЕНКО**

Підпис Похиленко І. завіряю:
Секретар вченої ради КНУБА
М.О. Клименко

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Вх. № 287 «20» 05 2026 р.